

HEGEDŰS Ernő — FRÖHLICH Dávid
Katonai erők rendvédelmi szerepkörben.

A Magyar Királyi Honvédség 1941 kora ősztől a vele hadban álló Szovjetunió területén megszálló feladatokat is végrehajtott. Ezek célja a harcoló csapatok logisztikai rendszerének megvédelmezése a nagy számban és hatékonyan működő ellenséges irreguláris erők, a partizánok ellen. Erre a nehéz feladatra – mint azt az 1944 nyári Pripjaty körzetében történő harcselekmények mutatják –, a legősibb magyar fegyvernem, a lovasság bizonyult alkalmasnak. A lovasság alkalmazására azonban nemcsak közvetlen katonai harcfeladatok végrehajtása érdekében került sor. Kiterjedt térségek, gyalogosan és gépjárművel nehezen járható terepszakaszok területellenőrzése esetén a partizán-elhárítás tevékenységének során is kedvezőbben bevethetőek voltak, mint a gyalogság (megszálló erők). E tevékenység során lényegében nagy kiterjedésű területeken folytatott járőrözésről, a rendszerint kis létszámú, elszórtan és rejtetten elhelyezkedő partizáncsoportok felkutatásáról, majd elfogásáról vagy megsemmisítéséről beszélhetünk.¹

Ez a területellenőrző tevékenység bizonyos vonásait tekintve inkább mutat rokonságot a rendvédelmi szervezetek (Magyar Királyi Csendőrség) módszereivel (járőrözés, felkutatás, elfogás, stb.), mint a katonai erő összefegyvernemi harctevékenységeivel (áttörés, bekerítés, üldözés, védelem, stb.). Tanulmányunkban ezért – összefüggések, rokon vonások után kutatva – a Magyar Királyi Honvédség 1. lovashadosztályának 1944. évi partizánellenes műveleteinek ismertetése mellett kitekintünk a Magyar Királyi Csendőrség lovas szervezeti elemeire, illetve azok tevékenységi formáira is. A csendőrség a rend és a biztonság megteremtése és fenntartása céljából kiterjedt ellenőrző és nemegyszer harctevékenységet folytatott a nagy területen tevékenykedő bűnözői csoportok felszámolása érdekében. A tanyavilágban végzett járőrözés során adódó nagy távolságok, illetve a gyalogosan ellenőrizhetetlen kiterjedt puszták – a Kis- és a Nagyalföld, illetve egyes hegyvidéki területek – területellenőrzése esetében valamilyen mobilitást és terepjáró képességet növelő eszközt kellett alkalmazni a csendőri tevékenység során.²

Ehhez hasonlóan a honvédség megszálló erőit döntő többségében megszálló gyalogdandárok adták, amelyek sikerrel látták el partizánellenes feladataikat. Amikor azonban kiterjedtebb, partizánok ellenőrzése alatt álló térségek területellenőrzésére került sor a Pripjaty-mocsarak és az attól északra elterülő síkság esetében, a katonai vezetés a nagyobb területek portyázására alkalmas lovasság alkalmazása mellett döntött.³

A Magyar Királyi Csendőrség lovas szervezeti elemei

A Magyar Királyi Csendőrség – mint a területi jelenlét elvén működő, portyázó járőrtevékenység végzésén alapuló rendvédelmi szervezet – tevékenységének hatékonyságát első sorban az ország területén egyenletes sűrűséggel elhelyezett csendőr őrsök biztosították, amelyek lehetővé tették az ellenőrzés alá vont területek viszonylag rövid idő alatti elérését. Azonban a csendőrségnek a szervezet felállításától kezdve volt egy részleges mobilitás-növelési igénye, amelyet kezdetben lovakkal oldottak meg (később – az 1929-1945 közti időszakon – ezt felváltotta egy lovakon, kerékpárokon, motorkerékpárokon és gépkocsikon alapuló modell.)⁴ A legfontosabb mobilizálási forma a csendőrség szervezetfejlesztésének története során mindvégig a lovasítás maradt.

A csendőrség alapvetően gyalogos szervezet volt. Átlagos sűrűségű településszerkezet esetén nem volt szerepe a lovas szolgálatnak, mivel mintegy 16 km-es távolságig a lovas és gyalogos portyázási idő azonos volt. Azonban a tanyavilágban végzett járőrözés során gyakran adódó 50 km-t a gyalogos csendőr 42 óra, a lovas 26 óra alatt teljesítette. Egyes számítások szerint gyalogos csendőrből az alföldi tanyavilág körülményei között mintegy háromszor annyira lett volna szükség, ami – a lovakkal kapcsolatos többletköltség jelentkezése mellett is – rentábilissá tette a lovas járőrök alkalmazását.

A csendőrség mobilizálásában a lovas őrsök mintegy 6-szor akkora részarányt képviseltek, mint a motorkerékpárral és gépkocsival rendelkezők. 1940 augusztusában 1375 őrs működött. Ebből 11 volt vasúti-, 22 közlekedési, 11 vízi-, 19 repülőtéri-, és 11 híradós őrs volt. Lovasőrsként 118, vegyesként 16, a többi gyalogosként teljesített szolgálatot.⁵ A gépjárművel ellátott őrsök száma ilyen módon 1,5%, a lovasítottaké 8,5% volt. A legfontosabb mobilizálási forma a csendőrség szervezetfejlesztésének története során mindvégig a lovasítás maradt.

A századfordulótól az úthálózat kiépülése és a technikai viszonyok fejlődése következtében gyökeresen megváltozott a csendőrség vezetésének véleménye a lovak széles körű alkalmazásáról. Az új álláspont szerint „a lovas csendőrök szerepe a viszonyok megváltoztával már lejárt.”⁶ Az új szakmai állásfoglalás alapján a lovas csendőr járőrök csak néhány helyen használhatók eredményesen. Mindez

jelentős szervezeti változást idézett elő a csendőrségnél: 1903-1905 között mintegy 300 lovas csendőrt gyalogosítottak. Ugyanakkor a gyalogosan ellenőrizhetetlen kiterjedt puszták területellenőrzése esetében továbbra is valamilyen mobilitást és terepjáró képességet növelő eszközt kellett alkalmazni a csendőri tevékenység során. A csendőrség vezetése „*az Alföld közbiztonságának fenntartását mindezekelőtt a lovas csendőralakulatoktól várta*”.⁷ A lovas csendőrség szervezeten belüli szerepe a két világháború között a jelentős technikai fejlődés ellenére annyiban változott, hogy immár csak azoknak a nagy kiterjedésű, gyéren lakott területnek a felügyeletét látták el, ahol kerékpárral, autóval vagy motorral – az úthálózat hiánya következtében – nem lehetett hatékony ellenőrzést végezni.

Ugyancsak nélkülözhetetlennek bizonyult a lovas csendőrség a csapaterős csendőri tevékenységek ellátása során. Az 1905-ös átszervezések után a csendőrség részlegesen továbbra is fenntartotta erői lovakkal való mobilizálásának módszerét. Már az 1890-es években - a szegényparaszt mozgalmakkal szembeni fellépés során - pótolhatatlan szállítóeszközzé vált a ló, „*mint ami hozzájárul viszonylag jelentős erők gyors összevonásához*.”⁸ Az 1910-es évek első felének válságos politikai viszonyai ismét a lovas csendőrség akár nagyobb tömegben is bevethető „gyorsreagálású erőként” alkalmazását támasztották alá. Az erők gyors összevonásának lehetősége mellett a lovas csendőr kedvebben volt alkalmazható tömegoszlatási feladatok során is. Ezért karhatalmi feladatokra minden körületi parancsnokság mellett, egy önálló lovas alosztályt szerveztek.

A partizán-tevékenység helyzete a Magyar Királyi Honvédség 1. lovashadosztálya által ellenőrzendő területen, 1944. nyarán

A magyar lovasság partizán-elhárító tevékenységének megítéléséhez elengedhetetlen a partizán-tevékenység rövid ismertetése. „*A partizán az ellenség által megszállt területen szervezett fegyveres csoportban az ellenség elleni harcban önként résztvevő személy vagy a nemzeti felszabadító harcok résztvevője, aki nem tartozik a reguláris (rendes) fegyveres erők állományába*.”⁹ A II. világháború során a megszállt országok közül különösen a Szovjetunióban bontakozott ki széleskörű partizán-mozgalom, amely nem önszerveződő jellegű, hanem a SZTAVKA (Szovjet Katonai Főparancsnokság) által szervezett harcmód volt. 1942 májusában felállították a Partizánmozgalom Központi Törzsét, amely kontrollálta és szervezte a mögöttes területen az erők tevékenységét.¹⁰ Legtöbb esetben képzett tisztek, illetve a különleges műveleti erők állományából az ellenfél mögöttes területeire kijuttatott, a partizán-csoportokat szervező-irányító katonai tanácsadók irányítása alatt tevékenykedtek a partizánok. A szovjet haderőben létezett egy különleges hadviselésre alkalmas erő, a Szpecnaz (szpecialnovo naznasenyija – különleges rendeltetésű). Ez a különleges hadviselésre szakosodott szervezet titkoszolgálati alárendeltségben, a Katonai Hírszerzési Igazgatóság (Glavnoje Razvedovatyelnoje Upravlenyje – GRU) irányítása alatt végezte tevékenységét.

A Szpecnaz különleges műveleti szervezet volt, amely egyaránt rendelkezett haditengerészeti és szárazföldi átszivárgással tevékenykedő alegységekkel, ugyanakkor egyes csoportjait ejtőernyővel juttatták ki a mögöttes területre. Ritkábban vitorlázógéppel juttatták ki a különleges műveleti csoportokat. Egyaránt alkalmasak voltak önálló diverzióra, valamint az ellenség mögöttes területén működő ellenállási tevékenység (partizánharc) szervezésére és támogatására is. 1942-től minden frontot és katonai parancsnokságot megerősítettek egy „robbantási szakértőkből” álló Szpecnaz zászlóaljjal.¹¹ 1943-tól a különleges műveleti alegységek mennyisége és alkalmazása is tömeges méretűvé vált. Ezeket az alakulatokat mélységi járőrözésre, robbantások és szabotázs-tevékenység végrehajtására, terep és éjszakai tájékozódásra, valamint az erdőkből, mocsarakban és a tundrán való túlélésre képezték ki. Felderítették és támadták az ellenség vezetési pontjait és utánszállításait. Rádiósaik bemérték az ellenség parancsnokságok és hírközpontok pontos helyét, és zavarták az ellenség rádióösszeköttetését. Tevékenységük folyamán széles körben támaszkodtak a helyi lakosságra, illetve a partizán-csoportokra, együttműködtek velük, és szervezték, irányították tevékenységüket.

Az 1944-es szovjet támadó műveletek támogatása érdekében számos diverziós és mélységi felderítő csoport bevetésére került sor. A partizánokat ejtőernyővel és vitorlázógépen kijuttatott Szpecnaz különleges műveleti csoportok szervezték és irányították. A partizánok feladata az utánpótlási vonalak bénítása, a német tartalékok előrevonásának, illetve a lőszer és üzemanyag előreszállításának megakadályozása volt a szovjet haderő támadó művelete időszakában. 1944 tavaszán a szovjet partizán-tevékenység súlypontja leginkább Minszk és a Pripjaty-mocsarak térségébe tevődött át. A Közép és Észak Hadseregcsoporthoz tartozó leghatékonyabb, jól összehangolt partizántámadást 1944. június 20-án éjszaka, a szovjet „Bagratyion” hadművelet előkészítése során hajtották végre, amikor a német arcvonal mögött néhány óra leforgása alatt 10500 ponton robbantották fel a vasúti síneket. A kiterjedt diverziós művelet sikere hozzájárult ahhoz, hogy a Vörös Hadseregnek sikerült áttörnie a német Közép Hadse-

regcsoport védelmét. A vasúti szállítmányok késtek, s ennek jelentős szerepe volt a Közép Hadsereg-csoport 1944. nyári összeomlásában. A hadseregcsoporthoz tartozó kisebb-nagyobb csoportokban viszsza- visszavonuló csapatok további veszteségeket szenvedtek a partizáncsoportok rajtaütéseitől.¹² A partizánokkal megerősített Szpecnaz-csoportok robbantásaikkal az ellenség nagy mennyiségű felszerelését és lőszerét is elpusztították. Az ejtőernyővel ledobott diverziós csoportok tevékenységét a szovjet légi erő minden esetben rendszeres utánpótlás-ledobással támogatta. Rendszeresen dobta le ejtőernyővel élelmet, lőszert, fegyvereket, ruházatot, s a partizán-tevékenységhez szükséges robbanószereket, aknákat is. A németek jelentős erőket vetettek be a diverziós csoportok felkutatása és megsemmisítése érdekében, a diverziós műveletek hatékonyságát azonban csak kis mértékben sikerült csökkenteniük. A németek saját lovasságukat is bevetették a partizánok elleni küzdelemben, de – ennek korlátozott létszáma miatt – nagy szükségük volt a szövetséges Magyar Királyi Honvédség lovas alakulataira is.

A lovashadosztály erőinek kiszállítása az ellenőrzendő területre és a partizánok elleni tevékenysége a kirakodást követően

A Magyar Királyi Honvédség 1. lovashadosztály kiszállítása a keleti frontra a „Piroska” fedőnevű mozgás alatt 1944. VI. 10-étől 17-éig tartott, összesen 65 vonattal.¹³ A 2. huszárezred Szentesről, Szabadkáról, a 3. huszárezred Nagyszalontáról, Munkácsról, míg a 4. huszárezred Nyíregyházáról indult útnak.¹⁴

A magyar vasúti viszonyoknak megfelelően az út Budapesten át vezetett ki az országból. A szerelvények a Jablonkai hágón át hagyták el a Kárpátok bérceit, hogy tovább folytassák útjukat Lengyelország felé. A célállomás Luniniec volt.

Miután a béketerületet elhagyták a vonatok, annak megelőzésére, hogy ne a mozdony és a legénységet szállító kocsik fussanak rá a partizánok által a sínekre telepített aknákra, kövekkel megrakott többtonnás kocsikat kapcsoltak a mozdonyok elé. A Kárpátokon túl egyre fokozódott a partizán-tevékenység, olyannyira, hogy több esetben éjszaka beszüntették a haladást a szerelvények, és csak nappal folytatták az utat mérsékelt sebességgel. SCHELL Zoltán ezredes, a 2. huszárezred parancsnoka szerint június 25. éjjelén egy 50 km-es szakaszon, 42 helyen rongálták meg a síneket a partizánok.¹⁵

Június 13. és 21. között minden szerelvény beérkezett a célállomásra, azaz Luniniecra.

Már a kiszállások alatt partizántámadások érték a hadosztályt. A 2. huszárezred szentesi osztályának szerelvényét a partizánok Kobrinnál felrobbantották és a kisiklott vonaton rajtaütöttek. Néhány huszár megsebesült, s kevés számú ló elhullott. A szerelvényen tüzelőállásba állított golyószórósok rögtön elűzték a támadó partizánokat.¹⁶

A 4. Hadik huszárezredet a kirakodásnál lepték meg a partizánok először. Június 18-án kihasználva a sűrű aljnövényzetet próbálták megzavarni a magyar katonákat a helyi partizánok. Azonban az ezred kijelölt rohamszakasza, mely kifejezetten ezt a feladatot kapta, azonnali reagálással szétverte a támadókat.¹⁷ HEGEDŰS Ferenc tizedes leírta, hogy a partizánok nem csupán felrobbantották a síneket, de ezután tűz alatt is tartották az adott szakaszt, így a javítások egy teljes napot vettek igénybe ebben az esetben.¹⁸ SZABADHEGY István alezredes szerint ez volt az egyetlen érintkezése partizánokkal a 4. ezrednek. Bostyn településen rendezkedett be a 4. huszárezred körkörös védelemmel, folyamatosan figyelve a falu körüli tevékenységet, s emellett naponta lovas járőrök pásztázták a környéket partizánok után kutatva, azonban szerencsájükre nem találtak partizáncsoportosításokkal itt tartózkodásuk ideje alatt.¹⁹

A beérkezett hadosztálynak SZINAY András vk. ezredes,²⁰ a megszálló feladatot teljesítő II. hadtest vezérkari főnöke adott eligazítást. Tőle tudta meg a parancsnokság, hogy a hadosztály WEISS vezérezredes német 2. hadserege alá lett beosztva. Első feladatként Luniniec északi területeinek megtisztítását kapta a hadosztály, mivel igen erős partizán-tevékenység folyt a körzetben, és ez többek közt érekenyen érintette a vasúti forgalom nyugodt lebonyolítását.²¹

Egy 50 km széles szakaszon osztották be a hadosztályt a partizánok megfékezésére.

Kétségtelen, hogy a partizán-tevékenység már a kora tavaszi hetek óta egyre aktívabbá vált, mivel arra számítottak, hogy nemsokára megindul a nagy szovjet ellencsapás. RIZSIKOV a belorusz partizánok vezetője szerint az ő alárendeltségébe a Pripjaty és a Dvina területein, ami érintette a huszárhadosztály területét is, 17 000 főt számláló partizánegységek tevékenykedtek.²²

Ezen a frontszakaszon a német XX. hadtest volt védelemben. Déli szárnyát a Pripjaty mocsár – összefüggő őserdő védte. Ezt a területet szinte teljes uralmuk alatt tartották a partizánok a német egységekkel szemben. A német őrsök elnyúló laza láncá képezte „záróvonalat” a partizánok kiismerték, és akadály nélkül hatoltak át rajta.

A terepismeret mellett a polgári lakosságot is kihasználták a partizánok, leginkább hírszerzés és felderítés szempontjából. A lakosság folyamatos jelentései nem csak a partizánoknak segítettek, akik szintén gyűjtöttek információt a velük szemben álló erőkről, hanem a szovjet hadsereget is, hiszen nekik is eljuttatták az információkat. Rejtett rádióállomások használatával juttatták tovább a partizánok a csapatmozgásokat a szovjet vezetésnek. Ennek eredménye az lett, hogy az alárendeltek felé is óvatosabban továbbították az információt a hadosztály felsőbb vezetési szintjéről.²³

Ez a majdnem 100 km² területű, a Pripjaty folyó által behatárolt terület mindenféle harcjárművel járhatatlan volt. Csupán gyalogság és lovaság volt képes ezen a vidéken áthaladni, így a lovashadosztály vezetése biztos volt abban, hogy innen nem fogja a magasabbegységet reguláris erők részéről támadás érni. Ezért csupán biztosító erőket rendeltek ki a vasútvonal védelmére, hogy a helyi gerillaerők a szálláskörzeteket és a vasúti vonalakat ne tudják megtámadni. A vasútvonal mentén emellett egy 50-100 m széles erdőirtást végeztek, hogy ne érje őket közvetlen meglepetés. Ezen az ösvényen az út egy futóhomokos kis sáv volt. Kifogásolták a huszárok az út járhatóságának mértékét, mivel nem lehetett ügetni a mély homokban, így kiszolgáltatottabbá váltak a rajtaütésekkel szemben.²⁴

Szerencsére a kialakított záróvonal innenső felén nem okozott gondot a lakosság, a partizánok sok esetben családjukkal együtt behúzódtak a mocsaras vidékre. Ez többek közt annak is köszönhető volt, hogy a németek sok falut felgyújtottak, azonban ezzel csak a lakosság ellenszenvét és a partizánoknak a mocsarakba való húzódását érték el. A közlekedést rejtett pallókkal oldották meg, melyek pontos helyéről csak ők tudtak.

Honvédek és partizánok

Bár a partizán csoportok jól meg voltak szervezve, felszerelésük nem tette lehetővé nagyobb szabotázscsakió végrehajtását. Könnyűfegyverzettel rendelkeztek, mely részint zsákmányolt, részint ejtőernyővel vagy vitorlázógéppel a szovjet légierő által ledobott utánpótlásból állt, de ez jelentősebb direkt harctevékenységre nem volt elegendő.²⁵ Amivel viszont nagyon sok sérülést tudtak okozni, azok az aknáik voltak. Nem volt olyan útszakasz, ahol ne lett volna akna beásva. Nemcsak zsákmányolt és deszantolt aknákkal működtek a partizánok, saját készítésűeket is használtak. Ezek megbízhatatlanabbak voltak ugyan, de a faszervezeteket a fémdetektor nem mutatta ki, így sok aknát nem sikerült felderíteni.²⁶ Más esetben csak egyszerű gyújtószerkezete miatt csupán több áthaladó jármű súlyára robbant fel, így sokszor az elhaladó menet közepén pusztítottak a repeszek. Bár a helyi lakossággal felboronálták az utakat a megszálló erők, amivel a felszínre hozták a robbanószerkezeteket, nem lehetett mindet megtalálni, mivel sokszor a deszkautak alá rejtették pokolgépeiket.²⁷ (A boronálás úgy zajlott, hogy a helyi panje lovak mögé boronákat fogtak be, és a menetoszlop előtt nagyjából 200 méterrel előrehajtották a lovakat, hogy kiforgathassa az aknákat a homokos út alól.) Rendszeresen vizsgálták az utászok az utakat, mégis csak csökkenteni tudták az akna általi veszteséget, megszüntetni nem.

Egy ilyen rejtett aknának esett áldozatul MAKAY István vezérőrnagy²⁸ a hadosztály lovasparancsnoka. Június 23-án Orly községet elhagyva a homokúton a magyar tábornok terepjáró gépkocsija aknára futott. A robbanás olyan erejű volt, hogy a tábornokot és a gépkocsiban ülő kíséretét is szétépte. Utóda SCHELL Zoltán ezredes lett, az ő helyét pedig a 2. huszárezred élén NÉMETH Lajos alezredes foglalta el.

Az ezredek szálláskörletei a vasúti vonaltól északra fekvő széles homokos sávban feküdtek, még az ettől a sávtól északra fekvő ősi erdőségek előtt. Maga a terep valóban szinte csak a lovaság számára volt járható. Mocsarak, lápok, sűrű erdők, futóhomokos rétek borították a front e szakaszát. A járhatatlan terep mellett az ellenséges légierő meg nem szűnő bombázása is zavarta az itt állomásozó csapatokat. Már tavasz óta folyamatosan bombázták a partizánok által zavart területeket. Ezzel nemcsak a partizánokra vadászó német és szövetséges alakulatokat akarták gyengíteni, de a nemsokára megkezdődő támadást is előkészítették. A bombázók elleni védekezés igen korlátozott volt, mivel a hadosztály légvédelmi gépágyúinak a hatótávolságán kívül esett a szovjet közepes bombázók repülési magassága. Ráadásul egy 50 km-es szakaszt kellett volna lefednie annak a kevés ütegnek, ami rendelkezésre állt a hadosztálynak. A legnagyobb veszteség a 4/2. lovasszázadot érte, mikor egy bomba csapódott egy csűrbe, amiben 21 katona és 50 ló égett benn felszereléssel együtt.²⁹ Legtöbbször éjszaka bombáztak a szovjet gépek, így azt a kevés időt is elvették a katonáktól, ami pihenésre maradt a harcok és a menetelések mellett. A bombatámadások meglepően pontosan követték nyomon a csapatmozgásokat. Ez nem csoda, hiszen a partizánok folyamatos összeköttetésben voltak a szovjet haderővel, így mindig naprakészen tájékoztak az ellenség hollétéről. Ez igencsak lépéshátrányba taszította úgy a németeket, mint a mieinket, mivel így minden tervük lelepleződött.

SCHELL ezredes leír egy esetet, mely hatásosan jellemzi, hogy mennyire tájékozottak voltak a partizánok a legapróbb történésekről is. A 2. huszárezred (amelynek ekkor még ő volt a parancsnoka) Wycinó, Cna és Jazwinki községek körzetében volt elszállásolva. SCHELL ezredes, hogy ellenőrizze az osztályokat, Wycinóról elindult Jazwinki felé, azonban útközben megváltoztatta irányát a kereszteződésben, mivel a Jazwinki-i út nem volt aknamentesítve, így Cna-ra ment először. Ott már várta őt NÉMETH Lajos alezredes, aki tudott az útvonal módosításról. Ez azért volt lehetséges, mivel sikerült a 2/I. osztály híradásainak lehallgatniuk a partizán rádiót, ahol közölték az ezredes kocsijának útvonalát. A partizánok gyorsaságát jellemzi, hogy a visszafelé vezető úton már aknákat ástak el.³⁰ A partizánok főre pontosan tudtak a hadosztály minden mozgásáról. És ez, persze, a németeknél sem volt másképp, róluk is jelentettek, amit csak lehetett.

A partizánok általában nem mertek nyíltan szembeszállni a reguláris erőkkel, így az első puska lövések után elmenekültek. Viszont, ha ők kezdeményeztek, mindig kihasználták a meglepetés erejét, így gyakran rajtaütésekkel próbálták a záróvonalra kirendelt biztosítócsapatoknak veszteségeket okozni.

A „partizánvadászat” alatt elszenvedett veszteségek viszonylag nagyok voltak, főleg a partizánok veszteségeihez képest. Míg a hadosztály esetében meghaladták a 100 főt legénység vonatkozásában, és a 150-et lovakéban, addig a partizánoké alig pár tucat lehetett. (Ugyanakkor a partizánok veszteségeinek pontos mértéke nehezen volt meghatározható, mivel sebesültjeiket és halottaikat általában összegyűjtötték és magukkal vitték a visszavonulás során.)

Június 18-án került sor az első „partizánvadászatra.” A 2. huszárezred a körleteiktől északkeletre lévő erdőket kutatta át. A két huszárosztály közrefogott egy nagyobb területet és az erdő egy részét megkerülő osztály az erdőszélen álló osztály felé üldözte a partizánokat, s közben több kis kunyhót, telepet fedeztek fel. Végül 120 partizánt fogtak el. A magyar huszárok számára megdöbbentő volt, hogy milyen „népséget” hajtottak ki maguk előtt az erdőből. Toprongyos, tetves, mocsárláztól gyötört férfiak, nők és kamaszok vonultak feltett kezekkel, faháncsba burkolt lábakkal.³¹

A 3. huszárezred által megszállt Botovon a partizánok felgyűjtötták a falut. Veszteség: 3 tiszt, 30 fő legénység, továbbá 40 ló égett el a lángokban.

Lunino és Bogdanovka között a hadosztály motorkerékpáros századának egyik szakaszát érte éjjeli támadás. A partizánok meglepték őket és az őrszemek mulasztása 8 elesettet és 30 sebesültet követelt.

A 3/II. huszárosztály Pohost községbe vezető úton aknarobbanások következtében két huszárt és tíz lovat veszített. Ugyanezt az alegységet pihenés közben meglepte egy körülbelül 500 főnyi partizán-csoport, foszforos lövedékek nyomán mindenütt tűz ütött ki. Ennek eredményeként, míg a partizánok közül csak kevesen estek el a huszároknak jelentős veszteséget okoztak. IRÁNYI László főhadnagy és nyolc huszár hősi halált halt, továbbá elpusztult 50 ló.

Összességében a lovasság partizán-elhárítási feladatokkal kapcsolatos alapvető alkalmasságát a terepviszonyok, illetve a lovasok terepjáró képessége indokolta, hiszen gyalogosan és gépjárművel nehezen járható terepszakaszok területellenőrzése esetén ilyen feladatokra kedvezőbben bevethetőek voltak, mint a gyalogság. (A Magyar Királyi Honvédség megszálló erőit döntő többségében megszálló gyalogdandárok adták.)

A lovashadosztály 1944. VI. 13. és 1944. VI. 30. között folytatott partizánok elleni műveletei során összesítésben a veszteségek 8-10 fő tisztet, több mint 100 fő legénységet és kb. 150 lovat jelentettek. SCHELL Zoltán szerint „a vesztes fél a hadosztály volt.”³² Ha a veszteségeket vesszük tekintetbe ez kétségtelenül igaz, hiszen nagyobb veszteséget szenvedett a hadosztály a velük érintkezésbe lépő partizánokkal szemben. Azonban figyelembe kell venni, hogy egyfelől a veszteség a közel 17000 fős lovashadosztály összlétszámának mindössze mintegy a 0,7%-a volt, másfelől a hadosztálynak sikerült a rá bízott szakaszon a vasútforgalmat többé-kevésbé fenntartania, a kijelölt körleteket megvédenie és az általuk ellenőrzött területen a partizánjelenlétet csökkentenie. Ebből a szempontból sikeresnek mondható az 1. lovashadosztály tevékenysége.

Csupán néhány napot töltött a lovashadosztály a partizánok uralta területen a rendfenntartással. Sajátosságai miatt e rövid idő alatt is sikeresnek mondható a tevékenysége, s csak a front közeledte miatt nem bontakoztathatták ki még teljesebben adottságaikat a huszárok ezen a kíméletlen terepen.

A magyar 1. lovashadosztály partizán-elhárításban betöltött szerepével, illetve a Magyar Királyi Csendőrség lovas szervezeti elemeivel kapcsolatos vizsgálatunk eredményeként az alábbi következtetéseket vontuk le:

- a lovasság partizán-elhárításra való alkalmazását a lovas csendőrség korábbi tapasztalatai – erdőben és mocsárban való mozgékonyaság, vagyis terepjáró adottság – és eredményessége is motiválta;

- a lovashadosztály a partizánok elleni műveleti során összességében nagyobb veszteséget szenvedett, mint a velük érintkezésbe lépő partizánok, azonban a hadosztály összlétszámát tekintve a veszteség nem volt jelentős;
- a hadosztálynak sikerült a rá bízott szakaszon a területet ellenőriznie és biztosítani, ezáltal a vasútforgalmat fenntartani, s a kijelölt körleteket megvédenie;
- a Magyar Királyi Honvédség 1. lovashadosztályának 1944. évi partizánellenes műveletei - a nagy kiterjedésű területeken folytatott járőrözés, a partizáncsoportok felkutatása, majd elfogása - bizonyos fokú rokonságot mutat a rendvédelmi szervek, köztük a lovas csendőrség módszereivel, ám kiegészül a fegyveres harc során történő megsemmisítéssel.

Jegyzetek:

- ¹ HIM.HL.1.94. Központi szállításvezetőség hadműveleti naplója 1944. VII. 10-17.
- ² PARÁDI
- ³ HIM.HL.I.89. Vezérkari Főnökség 1. osztályának tájékoztatója 1944. VI. 22.
- ⁴ KAISER: 62-63. p.
- ⁵ PERJÉSI
- ⁶ CSAPÓ
- ⁷ Loc.cit.
- ⁸ Loc.cit.
- ⁹ Had.Lex. II.köt. 1066.p.
- ¹⁰ M. KISS: 140.p.
- ¹¹ WHITE: 120.p.
- ¹² SZABÓ — SZÁMVÉBER: 252.p.
- ¹³ HIM.HL.1.94. Központi szállításvezetőség hadműveleti naplója 1944. V. 10-17.
- ¹⁴ Loc.cit.
- ¹⁵ VERESS: 280.p.
- ¹⁶ Loc.cit. 279.p.
- ¹⁷ SZABADHEGY
- ¹⁸ HEGEDŰS: 51.p.
- ¹⁹ SZABADHEGY: op.cit. 47.p.
- ²⁰ SZINAY András katonacsalád sarja. Édasapja vitéz SZINAY Béla altábornagy 1931.XI.1-1936.VIII.1. a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője volt. E beosztásból vonult nyugállományba.
SZAKÁLY: *Akik a Magyar Királyi Csendőrséget 1919 és 1945. között vezették. Történelmi-statisztikai áttekintés a Magyar Királyi Csendőrség felső vezetőiről.* 233-234.p.
- ²¹ HIM.HL.I.89. Vezérkari Főnökség 1. osztályának tájékoztatója 1944.VI.22.
- ²² BAGRAMJAN I.H. : 225.p. ; SCHELL Zoltán hasonló becsült létszámot közöl művében. VERESS: op.cit. 282.p.
- ²³ VERESS: op.cit. 283.p.
- ²⁴ MONSPART
- ²⁵ BAGRAMJAN I.H. op.cit. 258.p.
- ²⁶ TAKÁCS: 67.p.
- ²⁷ N. BODNÁR: 18.p.
- ²⁸ Vitéz makói és gelejei MAKAY István altbgy. (lov.) Budapest, 1891.I.14 – Luniec, 1944.VI.21.
SZAKÁLY: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945. Lexikon és adattár.* 213-214.p.
- ²⁹ VERESS: op.cit. 289.p.
- ³⁰ Loc.cit. 284-285p.
- ³¹ Loc.cit. 287.p.
- ³² Loc.cit. 292.p.

*Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:***MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK**

- BAGRAMJAN I.H. — BAGRAMJAN I.H.: *Így győztünk*. Budapest, 1979, Zrínyi-Kossuth. 536 p. HU-ISBN 963 32 6656 4.
- KAISER — KAISER Ferenc: *A magyar királyi csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 175 p. HU-ISBN 963 90 7982 0. /Pannónia könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
- PARÁDI — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945*. Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.
- SZABÓ — SZÁMVÉBER — SZABÓ Péter — SZÁMVÉBER Norbert: *A keleti hadszíntér és Magyarország 1943-1945*. Budapest, 2001, Püldo Kiadó. 295 p. HU-ISBN 963 94 7707 9.
- VERES — VERESS Lajos (szerk.): *Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt 1920-1945*. II.köt. München, 1973, Danubia. 463 p.
- WHITE — WHITE Terry: *A világ elit katonái*. [The Making of World's Elite Forces] ford.: PORKOLÁB Imre Budapest, 1992, Zrínyi. 189 p. HU-ISBN 963 32 7295 5.

TANULMÁNYOK

- PERJÉSI — ifj. PERJÉSI György: A Magyar Királyi Csendőrség létszám-alakulása 1938-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidi Ordinis)*, XIII.évf. (2007) 16.sz. 105-106.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

TANKÖNYVEK

- M. KISS — M. KISS Sándor (szerk.): *Magyarország 1944: fejezetek az ellenállás történetéből*. Budapest, 1994, Nemzeti Tankönyvkiadó. 330 p. HU-ISBN 963 18 6049 3.

CIKKEK

- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: A lovas csendőr. *História*, XXVII.évf. (2005) 1-2.sz. 59-61.p. HU-ISSN 0139-2409.

FORRÁSKIADVÁNYOK

- N. BODNÁR — N. BODNÁR Károly őrmester visszaemlékezése. 16-39.p. In NÉMETH Péter (szerk.): *Az első huszárhadosztály emlékezete*. Debrecen, 1994, Nyíregyházi Jósa András Múzeum. 76 p. HU-ISSN 0130-8110.
- HEGEDŰS — HEGEDŰS Ferenc tizedes visszaemlékezése. 49-56.p. In NÉMETH Péter (szerk.): *Az első huszárhadosztály emlékezete*. Debrecen, 1994, Nyíregyházi Jósa András Múzeum. 76 p. HU-ISSN 0130-8110.
- MONSPART — MONSPART Gábor: Az 3/I. huszárosztály története 1944-1945. (részletek). In SÖPTEI István (szerk.): *Az első huszárosztály a második világháborúban. Harctéri naplók, visszaemlékezések 1944-1945*. Sárvár, 1992, Huszármúzeum Baráti Kör. 167 p. HU-ISBN 963 04 2271 9.
- SZABADHEGY — SZABADHEGY István huszár alezredes naplója, 1944. *Mindig kevesebben leszünk*. Nyíregyháza, 1995, Jósa András Múzeum. 159 p. HU-ISBN 963 72 2026 7.
- TAKÁCS — TAKÁCS Antal őrmester naplója. 61-74.p. In NÉMETH Péter (szerk.): *Az első huszárhadosztály emlékezete*. Debrecen, 1994, Nyíregyházi Jósa András Múzeum. 76 p. HU-ISSN 0130-8110.

LEXIKONOK

- Had.Lex. — SZABÓ József (szerk.): *Hadtudományi Lexikon*. Budapest, 1995, Magyar Hadtudományi Társaság. 1584 p. HU-ISBN 963 04 5228 6.
- SZAKÁLY: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945. Lexikon és adattár*. — SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945. Lexikon és adattár*. Budapest, 2011, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

SZAKÁLY: *Akik a Magyar Királyi Csendőrséget 1919 és 1945. között vezették. Történelmi-statisztikai áttekintés a Magyar Királyi Csendőrség felső vezetőiről.*

— SZAKÁLY Sándor: *Akik a Magyar Királyi Csendőrséget 1919 és 1945. között vezették. Történelmi-statisztikai áttekintés a Magyar Királyi Csendőrség felső vezetőiről.* Budapest, 2013, Magyar Napló, 301 p. HU-ISBN 978 963 99 6127 2.

LEVÉL- IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRAK
HIM.HL

— Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár.